

УДК 331.556.4

Ваврищук Н. Г.

ІММІГРАЦІЯ ДО КРАЇН ЄВРОПИ: РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ

У статті визначено кількісний вплив економічних факторів на загальну кількість іммігрантів та кількість робітників-іммігрантів до країн, що входили до складу ЄС-15, та інших європейських країн, зокрема тих, що увійшли до ЄС з 1 травня 2004 р.

Міжнародна міграція робочої сили як спосіб переміщення факторів виробництва стала важливим предметом вивчення економіки ринків праці у 90-х роках ХХ століття. Увага до проблеми переміщення робочої сили у міжнародних масштабах пояснюється значним впливом міграційних процесів (далі МП) на соціально-економічну ситуацію у країнах-емігрантах та іммігрантах.

Тому розуміння причин та закономірностей міграції необхідне для визначення та ефективного використання інструментів економічної політики для регулювання МП. Окрім ідентифікації факторів міграції робочої сили важливо також встановити їх кількісний вплив на інтенсивність МП. Кількісні показники впливу міграційних чинників на інтенсивність міграційних потоків дають змогу

спрогнозувати тенденції міграції робочої сили (далі МРС) та визначити її наслідки. Це, своєю чергою, дасть змогу вжити необхідних запобіжних заходів, якщо прогнозовані наслідки є негативними, або вжити заходів для підсилення позитивних ефектів міграції. Окрім того, кількісні показники необхідні для визначення оптимального набору інструментів регулювання МРС. Оскільки схильність робітників до міграції визначається, в першу чергу, економічними та інституційними факторами, то, змінюючи ці фактори, уряд може впливати на МП.

Метою емпіричного дослідження є визначення кількісного впливу економічних факторів на загальну кількість іммігрантів та кількість робітників-іммігрантів до країн, що входили до складу ЄС-15, та інших європейських країн, зокрема тих, що увійшли до ЄС з 1 травня 2004 р.

В основу дослідження покладено неокласичну теорію міжнародної міграції та теорію міграційних мереж. Згідно з першою, визначальну роль для прийняття особою рішення про зміну місця проживання та роботи відіграють макроекономічні фактори. Остання теорія пояснює, що усталені міжособистісні зв'язки між теперішніми і колишніми мігрантами та немігрантами створюють додаткові стимули для переміщення.

Неокласична теорія міжнародної міграції робочої сили виділяє два основні фактори, які визначають схильність робітників емігрувати до інших країн: рівень доходу робітників у країні потенційної міграції у порівнянні з доходом на батьківщині та ймовірність отримати робоче місце в країні потенційної міграції. Сигналом про можливість працевлаштування є рівень безробіття в країні імміграції.

Ці фактори визначають рішення про міграцію через такий алгоритм: 1) робітник оцінює майбутні доходи, які він може отримати в одній із можливих країн міграції; 2) враховує ймовірність отримати робоче місце, що зворотно залежить від рівня безробіття; 3) порівнює очікувані доходи в країні міграції та очікувані заробітки на батьківщині. Якщо робітник очікує, що з урахуванням витрат на міграцію його переїзд до іншої країни є вигідним з точки зору майбутніх доходів, він приймає рішення про міграцію [1, 159-198; 2, 431-466].

Теорія міграційних мереж акцентує увагу на тому, що мігранти не можуть мати вичерпної інформації про перспективи працевлаштування та рівень заробітної плати у разі зміни місця проживання та роботи. Проте вони намагаються мінімізувати цю невизначеність, користуючись інформацією, отриманою від своїх співвітчизників,

які вже протягом певного часу проживають в інших країнах. Окрім того, попередні іммігранти сприяють адаптації новоприбулих робітників до умов проживання у новому для них суспільстві. Таким чином, розгортання міграційних мереж у певній країні робить її привабливішою для потенційних мігрантів. Показником, що найкраще відображає стан розвитку міграційних мереж, є кількість іноземних робітників у країні [2, 431-466; 3].

Фактори міжнародної міграції робочої сили були предметом дослідження ряду європейських учених, серед яких: R. Jennissen «Economic Determinants of International Net Migration in Europe» [4]; P. J. Pedersen, M. Pytlikova, N. Smith «Selection or Network Effects?» [5]; R. Rotte, M. Vogler «The Effects of Development on Migration: Theoretical Issues and New Empirical Evidence» [6]; T. Bauer, K. Zimmermann «Modeling International Migration: Economic and Econometric Issues» [7, 95-115]; M. Fertig, Ch. M. Schmidt «Aggregate-Level Migration Studies as a Tool for Forecasting Future Migration Streams» [8]; P. J. Pedersen, N. Smith «International Migration and Migration Policy in Denmark» [9]; M. Okolski «Regional Dimension of International Migration in Central and Eastern Europe» [10, 11-36].

Р. Джекисен дослідив економічні чинники чистої імміграції населення в країни Європи за період 1960-1998 рр. Аналіз показав позитивний вплив ВВП на душу населення та негативний вплив рівня безробіття на показники чистої міграції в країни Європи. Згідно з результатами, такі фактори, як освітній рівень населення, що відображає наявність людського капіталу, та запас мігрантів, що визначає поширеність міграційних мереж, також позитивно впливають на чисту міграцію людей до європейських країн [4].

Інше дослідження П. Педерсена, М. Пітлікової та Н. Сміта присвячене визначенню факторів імміграції до 27 країн ОЕСД у 1990-2000-х рр. Як і в попередньому дослідженні, було встановлено, що зростання ВВП у країні призводить до збільшення кількості іммігрантів, тоді як збільшення безробіття має негативний вплив на імміграцію. Відзначено значний позитивний вплив міграційних мереж на імміграцію. Водночас витрати на міграцію, що для цілей дослідження були апроксимовані відстанню між країнами, зменшують інтенсивність міграції [5].

Р. Ротт та М. Воглер вивчали фактори імміграції до Німеччини осіб із країн Азії та Африки в період 1981-1995 рр. Вони визначили, що різниця в зарплатах має позитивний вплив на інтенсивність міграції. Збільшення розриву на 1 %

призводить до зростання рівня міграції на 1,6 %. Важливими виявилися й такі фактори, як частка міського населення в Німеччині та рівень політичних прав і свобод громадян у країнах еміграції. Дві останні змінні відображають зміни в соціальному контексті країн-емігрантів та іммігрантів [6].

Для емпіричного дослідження чинників імміграції до європейських країн визначимо таке функціональне співвідношення між залежною та незалежними змінними без поділу потоків за країнами еміграції:

$$\begin{aligned} im_{jt}^L = & \beta_1 + \beta_2 \cdot GDP_{jt}^{per_capita} + \beta_3 \cdot GDP_{jt}^{per_capita} \cdot EU(15) + \\ & + \beta_4 \cdot UR_{jt} + \beta_5 \cdot UR_{jt} \cdot EU(15) + \beta_6 \cdot im_{jt-1}^L + \epsilon, \end{aligned} \quad (1)$$

де im_{jt}^L – співвідношення кількості робітників-іммігрантів до країни j і населення країни j в період t ; $GDP_{jt}^{per_capita}$ – ВВП на душу населення в країні імміграції в період t . Показник ВВП на душу населення ми використовуємо замість показника доходу, оскільки статистика щодо останнього не доступна в обсягах, достатніх для проведення дослідження. Кореляція між цими змінними є високою, тому така апроксимація виправдана; $GDP_{jt}^{per_capita} \cdot EU(15)$ – добуток величини ВВП на душу населення в період t та стохастичної змінної $EU(15)$, що дорівнює 1, якщо країна імміграції входила до ЄС-15, і 0 в іншому випадку. Включення цієї змінної дає змогу розрахувати особливості впливу економічних факторів на імміграцію в країнах ЄС-15; UR_{jt} – рівень безробіття в країні імміграції в період t ; $UR_{jt} \cdot EU(15)$ – добуток величини рівня безробіття в країні імміграції в період t та стохастичної змінної $EU(15)$; im_{jt-1}^L – співвідношення кількості робітників-іммігрантів до населення країни j в період $t - 1$.

Для дослідження ми використовуємо статистику до 2002 р. У моделі виокремлюємо країни ЄС-15 (через використання стохастичної змінної $EU(15)$) як такі, що є більш економічно розвинутими порівняно з іншими європейськими країнами, і очікуємо, що вплив економічних факторів на МП в ЄС-15 та в інших європейських країнах буде відрізнятися, оскільки диспропорції в економічному розвитку між країнами ЄС-15 та іншими європейськими країнами будуть зберігатися впродовж тривалого періоду. Окрім того, буде збережено значну кількість інституційних обмежень для вільної МРС у рамках розширеного ЄС. Наприклад, Швеція, Нідерланди, Данія, Великобританія, Ірландія продовжують практику кількісних обмежень для робітників.

Методологічно досить складно виокремити робітників-іммігрантів із загальної кількості мігрантів. Люди, які перетинають кордон, не завжди декларують справжню мету переїзду, тому офіційна статистика, як правило, применшує кількість мігрантів, що приїхали в країну у пошуках роботи. Статистика щодо мігрантів у цілому є більш доступною, а тому, використовуючи її, ми можемо врахувати більшу кількість спостережень, що дає змогу провести більш достовірні розрахунки. З цієї метою ми визначаємо і друге рівняння для розрахунку, де залежною змінною є рівень загальної імміграції до країни:

$$\begin{aligned} im_{jt}^T = & \beta_1 + \beta_2 \cdot GDP_{jt}^{per_capita} + \\ & + \beta_3 \cdot GDP_{jt}^{per_capita} \cdot EU(15) + \beta_4 \cdot UR_{jt} + \\ & + \beta_5 \cdot UR_{jt} \cdot EU(15) + \beta_6 \cdot im_{jt-1}^T + \epsilon, \end{aligned} \quad (2)$$

де im_{jt}^T – співвідношення кількості усіх іммігрантів до населення країни j в період t ; im_{jt-1}^T – співвідношення кількості усіх іммігрантів до населення країни j в період $t - 1$.

Якщо припускати, що функціональна залежність між пояснюваною та пояснювальними змінними є лінійною, то граничний вплив кожної незалежної змінної буде сталим в усіх країнах незалежно від її початкового значення. Проте така закономірність є мало ймовірною, оскільки мігранти беруть до уваги не лише абсолютну змінну факторів (наприклад, ВВП на душу населення), а й відносну. Зростання ВВП на однакову величину у відносно багатій і бідній країнах по-різному вплине на економічну привабливість цих країн для потенційних іммігрантів, оскільки відносне зростання (зменшення) ВВП у бідній країні буде значно більшим, ніж у багатій. Щоб урахувати ці особливості, усі змінні в рівняннях 1 та 2 прологарифмовано. У цьому випадку розраховані значення коефіцієнтів будуть відображати еластичність кількості іммігрантів за економічними факторами.

Для розрахунку коефіцієнтів моделі скористаємося методом панельних даних. Результати тесту Хаусмана свідчать про необхідність використання алгоритму фіксованих ефектів для обох рівнянь.

Ми маємо спостереження по 19 європейських країнах для міграції робочої сили та по 26 країнах для міграції в цілому за 1988-2002 р.

Результати розрахунків рівнянь наведено в таблицях 1 та 2.

ВВП на душу населення – ключова змінна у моделі – є значущою в обох рівняннях. Еластичність притоку іммігрантів за рівнем ВВП на душу населення дорівнює 0,95 у рівнянні для

Таблиця 1. Кількісний вплив економічних показників на потік іммігрантів

		Залежні змінні	
		im^L	im^T
Незалежні змінні	$GDP_{jt}^{per_capita}$	0,95* (0,00)	0,42** (0,04)
	$GDP_{jt}^{per_capita} \cdot EU(15)$	-0,34* (0,00)	-0,22 (0,34)
	$UR_{jt} \cdot EU(15)$	-0,53* (0,00)	-0,21*** (0,09)
	im_{jt-1}^L	0,05 (0,69)	-0,11 (0,40)
	im_{jt-1}^T	0,58* (0,00)	0,43* (0,00)
	R^2	0,97	0,95
	Кількість спостережень	148	244
Кількість об'єктів спостережень	19	26	

Примітки: у дужках наведено значення t-статистики, знаком * позначено змінні, значущі на рівні 1 %, знаком ** - 5%, знаком *** - 10%.

Таблиця 2. Значення фіксованих ефектів для країн-іммігрантів

Модель імміграції робочої сили		Модель імміграції загальна	
Країна	Фіксовані ефекти	Країна	Фіксовані ефекти
Австрія	-2,12	Австрія	-4,12
Бельгія	-2,47	Бельгія	-4,13
Чехія	-10,21	Кіпр	-6,07
Данія	-2,52	Чехія	-7,47
Фінляндія	-2,77	Данія	-4,16
Франція	-2,54	Естонія	-7,20
Німеччина	-1,63	Фінляндія	-4,57
Угорщина	-9,98	Франція	-4,72
Ірландія	-1,89	Німеччина	-3,82
Італія	-2,02	Греція	-4,57
Латвія	-9,92	Угорщина	-7,11
Литва	-10,38	Ірландія	-3,92
Люксембург	-1,24	Італія	-4,55
Польща	-10,39	Латвія	-7,08
Португалія	-2,92	Литва	-7,26
Іспанія	-1,23	Люксембург	-3,85
Великобританія	-2,35	Мальта	-7,18
Болгарія	-11,11	Нідерланди	-4,26
Румунія	-11,32	Польща	-8,01
		Португалія	-5,39
		Румунія	-8,46
		Словаччина	-7,71
		Словенія	-6,88
		Іспанія	-4,58
		Швеція	-4,35
		Великобританія	-4,33

імміграції робочої сили та 0,42 у рівнянні для іммігрантів у цілому. Отже, рівень доходу в країні-іммігранті є важливішим для робітників, ніж для інших категорій мігрантів. Можливим поясненням цього явища є те, що головною метою

іммігрантів-робітників є отримання заробітку, в той час як інші іммігранти мають, як правило, іншу мету. Вплив ВВП на притік робітників-іммігрантів у ЄС-15 є дещо менший. При зростанні ВВП на душу населення на 1 % у країнах ЄС-15 щорічний притік робітників-іммігрантів зростає на 0,61 %.

Розрахунки показують, що безробіття в країні негативно впливає на притік іммігрантів, як це і передбачено в теорії. Зменшення рівня безробіття в країні на 1 % відносно початкового значення спричинює збільшення притоку робітників-іммігрантів на 0,53 %. Еластичність притоку мігрантів у цілому за рівнем безробіття дещо менша і становить 0,21 %. У європейських країнах безробіття більшою мірою впливає на МРС, ніж міграцію в цілому. Це відображає той факт, що робітники-іммігранти становлять лише частину потоку усіх мігрантів. Для багатьох категорій мігрантів (наприклад, біженців, тих, які мігрують з метою возз'єднання з сім'єю) ситуація на ринку праці є менш важливою, оскільки при зміні тимчасового або постійного місця проживання вони керуються іншими мотивами, ніж пошук краще оплачуваної роботи. Вплив безробіття на імміграційні потоки в країнах ЄС-15 кількісно не відрізняється від впливу в інших європейських країнах.

Лагові змінні є статистично значущими в обох рівняннях. Це підтверджує гіпотезу про важливу роль мереж мігрантів у сприянні МП. На практиці це означає, що чим більше чоловік іммігрувало до певної країни в попередньому періоді, тим більш імовірно є імміграція до цієї країни надалі. Прибулі іммігранти розширюють існуючі мережі мігрантів, а тому створюються додаткові передумови для прибуття нових людей. Коefіцієнт для лагової змінної у рівнянні для робітників-іммігрантів (0,58) більший, ніж у рівнянні для міграції в цілому (0,43). Це означає, що роль мереж для робітників-іммігрантів є важливішою. Можливе пояснення цієї різниці полягає в тому, що робітники більшою мірою, ніж інші люди, зацікавлені у налагодженні зв'язків з іншими мігрантами, оскільки це дає змогу скоротити терміни пошуку роботи та мінімізувати ризики, пов'язані з перебуванням у незнайомому соціальному середовищі. Навіть у випадку тривалої стабільності макроекономічних показників та за інших рівних умов відбуватиметься зростання притоку іммігрантів завдяки тому, що іммігранти, які прибули в попередні періоди, створюють сприятливіші умови для приїзду людей у майбутньому.

Значення фіксованих ефектів вказують на сумарний вплив факторів, які не включені у рів-

няння, але є спільними для всіх об'єктів дослідження. У моделі для MPC найнижчими є значення фіксованих ефектів для Болгарії, Румунії, Чехії, Польщі, Угорщини, Латвії та Литви, що свідчить про непривабливість цих країн для мігрантів (без урахування факторів доходу, рівня безробіття та мереж мігрантів) у порівнянні з іншими країнами Європи. Усі вони до травня 2004 р. були кандидатами на вступ до ЄС. Най-

більшими є фіксовані ефекти для Іспанії, Ірландії та Німеччини. У рівнянні для всіх категорій мігрантів результати розрахунків подібні. Країни, що були кандидатами на вступ до ЄС до 2004 р., були найменш привабливими для мігрантів. Водночас найбільше мігрантів за рахунок факторів, не пов'язаних із доходами, рівнем безробіття та міграційними мережами, приймали Німеччина та Люксембург.

1. *Ghatak S., Levine P.* Migration Theories and Evidence: an Assessment // *Journal of Economic Surveys*, - 1996. - Vol. 10, № 2. - P. 159-198.
2. *Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor E.* Theories of International Migration: A Review and Appraisal // *Population and Development Review*. - 1993. - Vol. 19, № 3. - P. 431-466.
3. *Bauer T., Epstein G., Gang I.* What are migration networks? // *Discussion paper # 200*, Institute for the study of labour, Bonn. - September 2000.
4. *Jennissen Roel.* Economic determinants of international net migration in Europe // *Population Conference*, Helsinki, Finland, 7-9 June 2001.
5. *Peder J. Pedersen, Mariola Pytlikova, Nina Smith.* Selection or Network Effects? Migration Flows into 27 OECD Countries, 1990-2000 // *IZA Discussion Paper № 1104*, April 2004.
6. *Ralph Rotte, Michael Vogler.* The Effects of Development on Migration: Theoretical Issues and New Empirical Evidence // *IZA Discussion Paper № 46*, June 1999.
7. *Bauer T., Zimmermann K.* Modeling international migration: economic and econometric issues // *Van der ERF R. L. Hearing Causes of International Migration. Proceedings of a Workshop*, Luxembourg, 14-16 December 1994, Eurostat, Luxembourg. - P. 95-115.
8. *Fertig M., Schmidt Ch. M.* Aggregate-Level Migration studies as a Tool for Forecasting Future Migration Streams // *IZA Discussion Paper № 183*.
9. *Pedersen P. J., Smith N.* International migration and Migration Policy in Denmark // *R. Rotte and P. Stein. Migration Policy and the economy: International Experiences*. - Hanns Seidel Stiftung, Academy for Politics and Current Affairs, Munich.
10. *Okolski M.* Regional dimension of international migration in Central and Eastern Europe // *Genus*, 54 (1/2). - P. 11-36.

N. Vavryshchuk

IMMIGRATION IN EUROPEAN COUNTRIES: THE ROLE OF ECONOMIC FACTORS

In the article the author determined quantitative impact of economic factors on total inflow and labor inflow in countries of the EU-15 and other European countries, including those which acceded to the EU on May 1st 2004.